

"معنای رفق و مدارا"

واژه‌شناسان رفق و مدارا را چنین معنا کرده‌اند: الرَّفْقُ: اللُّطْفُ و هو ضِدُّ العُنْفِ؛ رفق به معنای لطف در برابر زور است. در مرآة العقول در تعریف رفق و مدارا آمده است: رفق یعنی نرم‌خویی، رأفت، ترک زور و خشونت در سخن و عمل در برابر مردم در تمام حالات، چه این که از طرف مردم خلافی نسبت به انسان سرزنند یا نه.

اهمیت رفق و مدارا در تعالیم اسلام

در اهمیت رفق و مدارا همین بس که از صفات خدای بزرگ خوانده می‌شود: «عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ رَفِيقٌ يَحِبُّ الرَّفْقَ وَيُعْطِي عَلَى الرَّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ»؛ امام باقر (ع) فرمود: خدای عز و جل ملایم است و ملایمت را دوست دارد، و پاداشی که به ملایمت می‌دهد به خشونت و سخت‌گیری نمی‌دهد.

«وَأَعْلَمُ أَنَّ رَأْسَ الْعَقْلِ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ عِزُّ وَجَلُّ مُدَارَاةِ النَّاسِ»؛ امام علی (ع) خطاب به فرزندش محمد حنفیه می‌فرماید بدان که بعد از ایمان به خدا، مدارا کردن با مردم حیاتی‌ترین جزء عقل است. امام علی (ع) در بیان دیگر می‌فرماید: «ثَمَرَةُ الْعَقْلِ مُدَارَاةُ النَّاسِ»؛ نتیجه خردورزی مدارا کردن با مردم است.

آثار و برکات مدارا

مدارا نقش بسیار سازنده‌ای در زندگی خانوادگی و اجتماعی انسان دارد. زندگی پر از ناگواری‌هایی است که انسان با آن رو برو می‌شود. اگر انسان بنا را بر مدارا کردن با مردم نگذارد و در مشکلات و ناهمواری‌ها، با دیگران به تندی و خشونت رفتار کند، هم به اعتبار اجتماعی و هم به سلامت دینی و اخلاقی خود لطمه خواهد زد.

در زندگی خانوادگی اگر رفق و مدارا نباشد، تندی و خشونت سراسر زندگی را فراخواهد گرفت؛ چرا که در طول زندگی مشترک، موارد فراوانی یافت می‌شود که رفتار و گفتار همسر، مطابق میل انسان نیست و در صورت عدم مدارای با همسر، هر یک از این موارد می‌تواند زمینه‌ای برای بروز خشونت و درگیری میان افراد خانواده باشد، در حالی که با رفق

و مدارا می‌توان بسیاری از اختلافات را حل کرده، آرامش و صمیمیت را در محیط خانواده حاکم نمود. این‌گونه است در زندگی اجتماعی و برخورد و تعامل با مردم.

این مسئله تا آن‌جا اهمیت دارد که خداوند به فرستادگانش حضرت موسی و هارون(ع) در مواجهه با فرعون می‌فرماید با او از در مدارا و ملاحظت وارد شوید، شاید به خود آید و پند گیرد و یا بترسد؛ یعنی از ترس این که خطری او را تهدید می‌کند مطلب را بپذیرد: «فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيْنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى».

این که به موسی و هارون(ع) امر شدند تا با فرعون به نرمی سخن بگویند، برای آن است که در دعوت به حق باید اصول و شیوه‌های درستی انتخاب شود و از همان آغاز با خشونت و سخت‌گیری شروع نشود که طرف مقابل فرار می‌کند و به سخن حق گوش نمی‌دهد، ولی اگر با نرمی و ملایمت باشد، طرف آمادگی می‌یابد که مطالب را بشنود و درباره آن بیندیشد. چگونه ممکن است زبان نرم علاج سرکشی باشد؟! سرکشی حالت استکبار و غرور است. چاره غرور گاه به عنف صورت نمی‌پذیرد، بلکه باید در اعماق نفوذ کرد. پس آن که مردم را دعوت می‌کند، باید بداند که هدفش سرکوب و نابود کردن متکبر نیست، هدفش ارشاد او است. نیز نباید طغیان را با طغیان پاسخ گوید، بلکه پاسخ طغیان سعه صدر و نرم‌خویی است. سخن نرم برای سرکشان و طاغیان درس عملی است. تا بداند که طغیان او عملی است نابجا. گاه همین سخن نرم اساس طغیان را منهدم می‌سازد و طغیان‌گر درمی‌یابد که برای تحقق اهدافش راه دیگری هم وجود دارد. در زمینه آثار و برکات رفق و مدارا روایات زیادی وارد شده است که در این‌جا برخی از آنها بیان می‌شود:

۱- ایمنی دین و دنیا: امام علی(ع) فرمود: «سَلَامَةُ الدِّينِ وَالْدُنْيَا فِي مُدَارَاةِ النَّاسِ»؛ سلامت دین و دنیا در مدارای با مردم است.

سلامتی دنیا در مدارا کردن با مردم ظاهر است، اما سلامتی دین به اعتبار این است که دوری از ضرر و آفات شرعاً پسندیده، بلکه واجب است. و ظاهر است که در خلاف مدارا - یعنی خشونت و تندی - خوف ضرر و آفات بسیار است، ضمن این که انسان هر گاه با مردم مدارا کند، از ناحیه آنان احساس امنیت می‌کند؛ لذا بهتر می‌تواند به مسائل دینی خود پردازد بر خلاف این که مدارا نکند و از ناحیه آنان تشویش و اضطراب داشته باشد.

۲- برقراری صمیمیت و دوستی: علی(ع) صمیمیت و دوستی را از آثار رفق دانسته و فرمود: «بِالرِّفْقِ تَدُومُ الصُّحْبَةُ»؛ با رفق و مهربانی، دوستی پایدار خواهد شد.

۳- خیر و برکت: «إِنَّ فِي الرِّفْقِ الزِّيَادَةَ وَالْبُرْكَهَ وَ مَنْ يَحْرَمِ الرِّفْقَ يَحْرَمِ الْخَيْرَ»؛ پیامبر(ص) فرمود: در نرمی، زیادی و برکت است و هر کس از نرمی محروم شد از خیر محروم گشت.

۴- از بین رفتن کینه و دشمنی: «دَارِ النَّاسِ تَسْتَمْتَعُ بِإِخَائِهِمْ وَالْقَهْمُ بِالْبَشْرِ تُمِتُ أَصْغَانَهُمْ»؛ با مردم مدارا کن تا به برادری ایشان بهره‌یابی. و با مردم به گشاده‌رویی برخورد کن تا کینه‌های ایشان از بین برود.

منظور روایت این است که هر گاه با مردم مدارا کنی آنان نیز با تو برادری و دوستی برقرار می‌کنند، و تو از آن بهره‌مند می‌شوی، و هر گاه با آنان با حسن خلق رفتار کنی کینه‌هایشان از بین می‌رود و در پی آزار و اذیت تو بر نمی‌آیند.

۵- پوشیده ماندن عیوب: «مَنْ سَأَلَ النَّاسَ سَتْرَتَ عَيْبِهِ [مَنْ تَتَبَعَ عَيْبَ النَّاسِ كُشِفَ عَيْبُهُ]؛ هر کس با مردم آشتی کند عیب‌هایش پوشیده شود.

منظور تشویق و ترغیب به این است که انسان با همه مردم آشتی باشد و با کسی نزاع و درگیری نداشته باشد، و این باعث می‌شود که عیب‌های او پوشیده شود؛ زیرا کسی که چنین باشد، دیگران نیز با او کاری ندارند و در صدد افشای عیب‌های او بر نمی‌آیند در نتیجه عیوب او پنهان می‌ماند، برخلاف کسی که با مردم عداوت و دشمنی کند، که دشمنان جویای عیوب او می‌گردند و امکان ندارد که عیوب با تفحص و تجسس آنان ظاهر نگردد و انسان رسوا نشود.

۶- تداوم حیات: «قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) يَقُولُ إِنَّ قَوْمًا مِنْ قُرَيْشٍ قَلَّتْ مُدَارَاتُهُمْ لِلنَّاسِ فَنَفُّوا مِنْ قُرَيْشٍ وَ أَيْمُ اللَّهِ مَا كَانَ بِأَحْسَابِهِمْ بَأْسٌ وَ إِنَّ قَوْمًا مِنْ غَيْرِهِمْ حَسَنَتْ مُدَارَاتُهُمْ فَأَلْحِقُوا بِالْبَيْتِ الرَّفِيعِ قَالَ ثُمَّ قَالَ مَنْ كَفَّ يَدَهُ عَنِ النَّاسِ فَإِنَّمَا يَكْفُ عَنْهُمْ يَدًا وَ أَحَدَةً وَ يَكْفُونَ عَنْهُ أَيَادِي كَثِيرَةً؛ امام صادق (ع) فرمود: گروهی از قریش نسبت به مردم کم لطف بودند و با آنها کم مدارا می‌کردند، نتیجه‌اش آن شد که از قریش رانده شدند، در صورتی که به خدا سوگند که از نظر خانوادگی عیبی نداشتند. و گروهی از غیر قریش با مردم خوش رفتاری نمودند و به خاندان عالی و بلند پیوستند. سپس فرمود: هر کس دستش را از مردم دریغ دارد، او از آنها یک دست دریغ داشته، ولی مردم از او دست‌ها دریغ دارند.

۷- مدار نصف ایمان و رفق نصف زندگی: «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) مُدَارَاةُ النَّاسِ نِصْفُ الْإِيمَانِ وَ الرَّفْقُ بِهِمْ نِصْفُ الْعَيْشِ؛ امام صادق (ع) از رسول خدا (ص) نقل فرمود: مدارا کردن با مردم نصف ایمان است و نرمی با آنها نصف زندگی است.

۸- حفظ ایمان: «عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)، قَالَ: «إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قُفْلًا، وَ قُفْلُ الْإِيمَانِ الرَّفْقُ؛ امام باقر (ع) فرمود: برای هر چیزی قفلی است (که حافظ آن باشد) و قفل ایمان نرمی و ملاحظت است.

خوش خلقی و نرم خوئی از آن جهت حافظ ایمان است که هر کس در تعامل با مردم نرمی و ملاحظت را از دست دهد و تندی و خشونت در پیش گیرد، ناچار به اعمالی دست می‌زند که ایمانش از دست می‌رود.